

مقاله پژوهشی: تبیین ویژگی‌های جنگ ناهمپراز جمهوری اسلامی ایران

[20.1001.1.20084897.1399.19.83.10.7](https://doi.org/10.20084897.1399.19.83.10.7)

عبدالعلی پورشاسب^۱، کیومرث حیدری^۲

دریافت مقاله: ۹۹/۰۹/۱۲

پذیرش مقاله: ۹۹/۱۰/۲۹

چکیده

رویکرد جدید در جنگ‌های اخیر، تفاوت توانایی کشورها در بعد فناوری و بهره‌گیری از نقاط ضعف و آسیب‌پذیر دشمن، موجب ناهمپراز شدن جنگ‌ها شده است، این رویکرد موجب تغییر در ساختار جنگ‌های آینده شده و ماهیت آن‌ها را تغییر داده است و از طرفی امروزه ادبیات موجود در زمینه‌های راهبردی و دفاعی بر مفهوم جنگ ناهمپراز تأکید بسیاری دارند، این توجه توصیفگر شرایط جدید امنیتی و دفاعی حاکم بر روابط کشورها شده است، عدم فهم مناسب کشورها از ویژگی‌های جنگ ناهمپراز، رسیدن به اهداف سیاسی با ابزارهای نظامی و عملیاتی را میسر نخواهد نمود، فهم مناسب از ویژگی‌های جنگ ناهمپراز برای کشورها در جنگ می‌تواند آن‌ها را به‌عنوان یک بازیگر جدی، نیروهای کشور قوی را مورد تهدید قرار دهد و بازدارندگی و شکست را بر رقیب قوی تحمیل نماید. از این رو هدف این تحقیق "تبیین ویژگی‌های جنگ ناهمپراز ج.ا.ایران" می‌باشد. نوع تحقیق، کاربردی-توسعه‌ای است، قلمرو مکانی تحقیق در سطح جمهوری اسلامی ایران بوده و روش تحقیق، توصیفی تحلیلی با رویکرد آمیخته می‌باشد که با استفاده از روش مطالعات کتابخانه‌ای جهت گردآوری اطلاعات و همچنین با برگزاری جلسات خبرگی به بررسی مفاهیم مربوطه پرداخته شده است، سپس پرسشنامه‌ای جهت تبیین ویژگی‌های جنگ ناهمپراز تنظیم که روایی سازه و محتوایی پرسشنامه پیش از ارائه به حجم نمونه محاسبه و پرسشنامه به ۴۰ نفر خبره که به روش تمام شمار انتخاب گردیده‌اند ارائه شد، پایایی پرسشنامه‌ها از روش آلفای کرونباخ محاسبه که پرسشنامه‌های دریافتی دارای پایایی مناسب بوده، سپس با به‌کارگیری آزمون فریدمن و جلسات خبرگی تعداد ۲۹ ویژگی جنگ ناهمپراز ج.ا.ایران تبیین گردید که مهم‌ترین آن‌ها جنگ اطلاعاتی، اجرای جنگ الکترونیک در همه ابعاد و دقت و هوشمندی و قدرت بالای تسلیحاتی است.

واژگان کلیدی: جنگ همپراز، جنگ ناهمپراز، صحنه نبرد، تبیین

^۱ دانشیار، مدیریت راهبردی دفاعی، دانشگاه عالی دفاع ملی

^۲ دکتری، مدیریت راهبردی دفاعی، دانشگاه عالی دفاع ملی، (نویسنده مسئول) Heydari.academic@gmail.com

مقدمه

تجربه جنگ سرد نشان می‌دهد، در آن دوره، تهدیدها و پاسخ‌ها حالت متقابل داشتند؛ به زبان دیگر، تهدید و دفاع به صورت متناسب و دوطرفه بود. نمونه‌ی بارز چنین وضعیتی، کشاکش چندین ساله‌ی ناتو و ورشو بود. در سطوح پایین‌تر نیز، دولت‌ها در برابر یکدیگر صف‌آرایی کرده بودند، اما آنچه پس از جنگ سرد اتفاق افتاد، به هم ریختن صف‌بندی‌های قدیمی و ظهور بازیگران بین‌المللی جدید و در نتیجه، ظهور و بروز امکان صف‌بندی‌های ناهم‌تراز است.

وضعیت و محیط بین‌المللی جدید، به‌ویژه موقعیت و قدرت پیشرو آمریکا در ابعاد گوناگون و اتخاذ راهبرد تهاجمی یک‌جانبه‌گرا که در راهبرد جدید امنیت ملی این کشور با مفهوم حمله‌ی پیش‌دستانه به‌خوبی نشان داده می‌شود، واکنش‌های گوناگونی را در گوشه و کنار جهان برانگیخته است. درحالی‌که بسیاری در برابر قدرت برتر آمریکا، سر تسلیم فرود آورده‌اند یا دست‌کم، به آنچه آمریکا انجام می‌دهد، بی‌اعتنا شده و واکنش‌های مناسبی از خود نشان نمی‌دهند، برخی دیگر از بازیگران بین‌المللی از دولت‌ها گرفته تا گروه‌ها و شبکه‌های بین‌المللی، که به‌ویژه یک‌تازی‌های آمریکا بقای آن‌ها را تهدید می‌کند، برای رویارویی با این مسئله و دفاع از خود به واکنش در برابر آمریکا می‌پردازند. در رابطه با دلایلی که باعث شد این مفهوم در کانون توجه قرار گیرد، شاید بتوان به از میان رفتن نظام دوقطبی به‌طور عام و تبدیل شدن آمریکا به تهدیدی جهانی برای اغلب کشورهای دنیا به‌طور خاص اشاره کرد، از این‌رو نه تنها در کشورهای پیشرفته بلکه در کشورهای توسعه‌نیافته هم جنگ ناهم‌تراز مورد توجه قرار گرفته است. این توجه علاوه بر این‌که علاقه‌مندی کشورها به این مقوله را نشان می‌دهد، توصیفگر شرایط جدید امنیتی و دفاعی حاکم بر روابط کشورها هم می‌باشد. عدم فهم مناسب کشورها از یکدیگر در عصر انقلاب اطلاعاتی، رسیدن به اهداف سیاسی با ابزارهای نظامی و عملیاتی، دستیابی به اهداف نظامی به هر طریق ممکن، درهم تنیدگی سطوح راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی و در نهایت افزایش قدرت در عین افزایش هراس، از مصادیق این شرایط جدید یا وضعیت موسوم به پسانوگرایی امنیت^۱ است. در جنگ‌های هم‌تراز و کلاسیک، افزایش قدرت، آمادگی بیشتر و امنیت فزاینده را به همراه دارد. به تعبیری نسبت معناداری بین «قدرت» و «امنیت» برقرار است؛ البته این به آن معنا نیست که کشورهای دارای قدرت برتر، از امنیت کامل برخوردار هستند اما حداقل در بسیاری از زمینه‌ها به‌ویژه مؤثر بودن قدرت در پایان بخشیدن به هر نوع اختلاف به نفع خود و بدون توجه به زمان اختلاف، این مسئله بارز بود. لیکن در جنگ ناهم‌تراز، طرف ضعیف می‌تواند به‌عنوان یک بازیگر جدی، نیروهای

کشور قوی را مورد تهدید قرار دهد و حتی بازدارندگی و شکست را بر رقیب قوی تحمیل نماید. باوجوداین، صرف‌نظر از این‌که طرح و کاربرد تکنیک‌ها و تاکتیک‌های جنگ ناهمپراز از سوی کدام‌یک از طرف‌های درگیر صورت بگیرد، درنهایت، کاربست این طرح‌ها و نتایج ناشی از آن، در صورت شناخت صحیح و کامل شرایط جنگ ناهمپراز، بردو باخت آن‌ها را مشخص خواهد کرد. به زبان دیگر، هرچند در شرایط جدید، دولت آمریکا، بازی و برد در شرایط ناهمپراز را برای خود کاری آسان و شدنی می‌داند، بازیگران رقیب همچون ایران نیز با شناخت کامل جنگ ناهمپراز و احصاء مؤلفه‌های جنگ ناهمپراز و با بهره‌گیری از این شناخت به‌منظور چگونگی جنگیدن درصحنه نبرد، طرح‌ریزی‌ها و اتخاذ راهبردهای متناسب با شرایط جنگ ناهمپراز، تلاش می‌کنند آمریکا را به چالش بکشند. بنابراین، راهبرد جنگ ناهمپراز درحالی‌که با توجه به توانمندی‌های آمریکا می‌تواند برای آن کشور فرصت‌ها و پیروزی‌هایی فراهم کند، اقدام متقابل رقیبان همچون ایران، تلاش برای واردکردن ضربه از راه همان شیوه، می‌تواند آمریکا را با چالش و حتی تهدیدهای جدی مواجه کند.

بر این پایه، هدف مقاله‌ی حاضر، تبیین ویژگی‌های جنگ ناهمپراز جمهوری اسلامی ایران است، لذا متناظر با این هدف سؤال تحقیق نیز به این شکل طراحی گردیده است: "ویژگی‌های جنگ ناهمپراز جمهوری اسلامی ایران کدام‌اند؟"

با توجه به نوع و روش تحقیق محقق فرضیه‌ای برای تحقیق متصور نبوده و با توجه به ادبیات تحقیق، مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه با خبرگان به‌منظور اشباع نظری ویژگی‌های مطروحه در ادبیات در قالب پرسشنامه‌ای به خبرگان ارائه گردیده و نتایج پاسخ خبرگان مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

مبانی نظری

– پیشینه تحقیق:

در مقاله‌ای تحت عنوان "تفاوت‌ها و شباهت‌های اصول نبردهای همپراز و ناهمپراز نیروهای زمینی جمهوری اسلامی ایران" و باهدف "تعیین شباهت‌ها و تفاوت‌های اصول نبردهای همپراز و ناهمپراز نیروهای زمینی ج.ا.ا. که توسط افشردی، کمالی و مومن در سال ۱۳۹۸ در فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک دعا به چاپ رسیده است با استفاده از روش زمینه‌ای موردی به صورت کاربردی، توسعه‌ای پرسشنامه‌هایی در دو مرحله تنظیم و به جامعه آماری ۱۱۱ نفری ارائه گردیده که نتایج حاصله از مجموع ۳۱ اصل در نبردهای همپراز و ناهمپراز ۲۲ اصل در دو نبرد با میزان تأثیر متفاوت مشترک بوده و دو اصل تمرکز قوا و فرسایشی نمودن جنگ به‌منظور کاهش میل جنگجویی دشمن درنبرد ناهمپراز تعریفی نداشته و اصل اجتناب از پذیرش قواعد نظام‌مند

کلاسیک) نیاز درنبرد همپراز جایی ندارد، دو نبرد در این سه اصل با یکدیگر تفاوت دارند. (افشردی و همکاران: ۱۳۹۸)

حسنلو (۱۳۹۶) در تحقیق خود تحت عنوان "اصول جنگ در عصر ناهمگونی‌ها" باهدف «شناسایی تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم جنگ ناهمگون بر اصول شناخته‌شده جنگ» با استفاده از رویکرد توصیفی - تحلیلی نتیجه گرفته است که ویژگی جنگ‌های ناهمگون بر برخی اصول جنگ اثرات فزاینده (مثبت) و بر برخی دیگر اثرات کاهنده (منفی) داشته است و اصول جنگ دارای پویایی ویژه‌ای است و ضروری است اصول و رهنامه‌های نظامی موردبازنگری قرار گیرند. (حسنلو، ۱۳۹۶)

— مفهوم شناسی:

جنگ همپراز: جنگ همپراز یک جنگ منظم با شیوه‌های مشخص، روش‌های معین و محاسبات مبتنی بر امکانات و تجهیزات است. در جنگ همپراز، جبهه‌ای جنگ را به نفع خود به پایان می‌برد که سازماندهی منظم‌تر و کارآمدتر نظامی به همراه حجم تسلیحاتی بیشتر و فناوری پیشرفته‌تر نظامی - اطلاعاتی و شناسایی داشته باشد. (رزم‌خواه، ۱۳۸۶: ۸)

جنگ ناهمپراز: جنگ ناهمپراز، نبرد میان دونیرو است که از حیث کمیت تسلیحات و تجهیزات و همچنین سطح فناوری تفاوت آشکار و عمده دارند. در این نوع نبرد طرف ضعیف‌تر با اجتناب از نقاط قوت دشمن و بهره‌گیری آگاهانه از نقاط ضعف دشمن، ضربات اساسی و تعیین‌کننده برطرف مقابل وارد می‌کند و او را وادار به خاتمه درگیری و پذیرش شکست می‌نماید. بدیهی است درنبرد ناهمپراز عدم پیروزی سریع و شفاف طرف قوی، خود پیروزی طرف ضعیف است و عدم شکست طرف ضعیف، خود پیروزی اوست. طرف ضعیف درنبرد ناهمپراز تمامی معیارهای اخلاقی لازم را درنبرد رعایت می‌کند و به سمت هلاکت حرث و نسل یا کشتار افراد بی‌گناه نمی‌رود. در این نوع جنگ ابعاد غیر فیزیکی و روحیه و معنویت سهم بسزایی دارد. (افشردی، ۱۳۹۰)

در جنگ ناهمپراز، هیچ‌چیز به‌طور کامل قابل پیش‌بینی نیست، زیرا جنگ ناهمپراز جنگی با شیوه‌های نامشخص، روش‌های نامعین و محاسبات بدون اتکا بر امکانات و تجهیزات است. با توجه به پیشرفت‌های شگرف فناوری نظامی و تنوع ابداعات در شیوه‌های عملیاتی، محیط جنگ‌های قرن بیست و یکم به‌طور عمده ناهمپراز است. درگذشته، زمانی که یک ارتش، نمی‌توانست از طرق مرسوم و شیوه‌های جنگ همپراز، دشمن را مغلوب سازد و یا از غلبه او بر خود جلوگیری نماید، جنگ ناهمپراز، بهترین شیوه‌ای بود که پیش‌روی او قرار می‌گرفت. در حال

حاضر، جنگ ناهمپراز به‌عنوان یکی از رویکردهای مبارزاتی مورد استفاده قرار می‌گیرد. (رزوم‌خواه، ۱۳۸۶: ۸)

برخی از اندیشمندان نظامی و امنیتی در خصوص جنگ ناهمپراز دارای تعبیر مخصوص به خود هستند که اگرچه از لحاظ واژه نویسی یکسان می‌باشد اما به لحاظ مفهومی از برداشت متنوعی برخوردار می‌باشند.

صفوی، جنگ ناهمپراز را به لحاظ مفهومی معادل جنگ نامتقارن فرض نموده و اعتقاد دارد «جنگ ناهمپراز به حالتی اطلاق می‌شود که دو یا چند جبهه مخالف در برابر هم قرار گرفته باشند و یکی از طرف‌ها قدرت نظامی کمتری نسبت به دیگران داشته باشد و برای پیروزی (و نه تسلیم) از هر روشی خواه متعارف و یا غیرمتعارف در تضعیف و عقب‌نشاندن دشمن استفاده کند. جنگ ناهمپراز می‌تواند جنبه‌های گوناگونی را دربر گیرد: حمله شیمیایی، هسته‌ای یا بیولوژیک، حمله اطلاعاتی، حمله تبلیغاتی یا جنگ روانی و یا حتی جنگ اقتصادی، تروریسم نیز نوعی جنگ ناهمپراز است که از سوی گروه‌های مختلف یا دول مخالف جهت نیل به اهداف استفاده می‌شود.» (صفوی، ۱۳۸۷: ۴۸)

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود در تعریف صفوی، جنگ ناهمپراز نیز مانند جنگ نامتقارن با ابعاد غیراخلاقی مانند استفاده از سلاح‌های کشتار جمعی یا ورود به عرصه تروریسم همراه شده است. به‌هر حال می‌توان گفت جنگ‌های ناهمپراز بر پایه تغییر مؤلفه‌های جنگ سنتی برای تحکیم دفاع در برابر دشمن قوی‌تر از خود و حتی پیروزی بر آن استوار است. این‌که جنگ ناهمپراز پدیده‌ای بدیع در قرن بیستم یا نمونه‌ای مربوط به گذشته است، موضوعی دارای اهمیت عمده‌تأ نظری است. برخی این پدیده را جدید تصور و برخی نیز نوآوری آن را صرفاً در قالب عنوان و واژه‌پردازی دانسته و سابقه آن را به تاریخ جنگ‌ها نسبت می‌دهند. چراکه همه جنگ‌ها تا اندازه‌ای ناهمپراز بوده و یا می‌توانند باشند. (افتخاری، ۱۳۸۸: ۱۷۸)

جنگ‌های انجام‌گرفته در دو دهه اخیر، شیوه جدیدی از نبرد را ارائه داده است. با نگرش به این جنگ‌های انجام‌گرفته، می‌توان چنین پیش‌بینی کرد که نبردهای آینده به‌مراتب گسترده‌تر از جنگ‌های کنونی بوده و همه ارکان سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اطلاعاتی و نظامی را دربر خواهد گرفت. لذا چنین به نظر می‌رسد که بایستی از این دیدگاه به جنگ و اصول آن نگریسته و جهت مقابله با چالش‌های آینده تغییراتی را در این اصول به عمل آورد. داشتن توانمندی‌های رزمی و بازدارندگی، کشورها را قادر می‌سازد تا حتی بدون جنگیدن اراده‌ی ملت خویش را بر رقبای خود تحمیل کنند و در صورت بروز درگیری‌های نظامی نیز زمینه را برای کسب نتایج مطلوب مهیا می‌سازد و در مقابل، ملت‌هایی که نیروهای نظامی چندان نیرومندی ندارند نه می‌توانند منافع

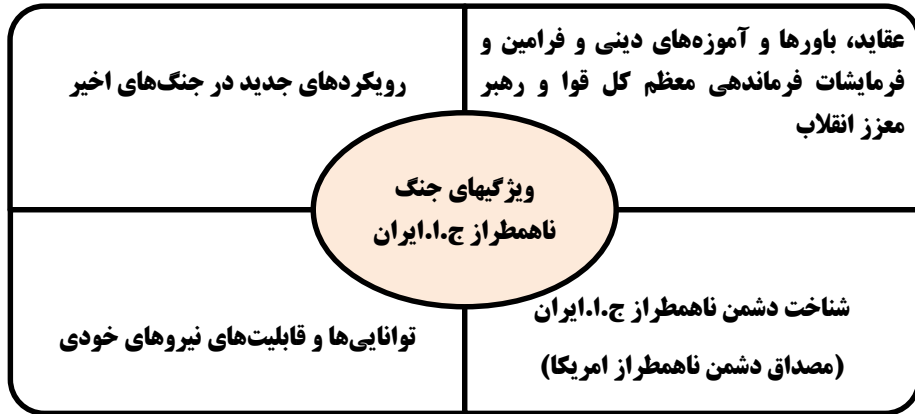
مربوط به بقا و دفاع از سرزمین خود را محقق سازند و نه قادر خواهند بود از سیاست‌های خارجی‌شان به بهترین شکل پشتیبانی کنند. کشورهایی که شدیداً بر متحدانشان متکی هستند نمی‌توانند به کمک آن‌ها در مواقع بحران صد درصد امید داشته باشند، از این رو انتخاب راهبردهای نظامی مناسب توسط راهبرد پردازان یک ملت که در نهایت به شیوه جنگ و اصول جنگ ختم می‌گردد، تحقق اهداف امنیت ملی را محقق می‌کند.

جنگ محدود میان دنیروی نظامی است که توان رزمی محسوس یکی از طرفین نسبت به دیگری، در زمان و مکان عملیات، برتری قابل توجه (شش برابر یا بیشتر) داشته باشد و در این جنگ، نیروی با توان رزمی کمتر، با انگیزه معنوی، مقابله همه‌جانبه اثربخشی (افزایش ماندگاری در صحنه نبرد، ابتکار، فرسایشی و غیرقابل پیش‌بینی بودن) را اجرا می‌نماید. (اساتید دافوس آجا، ۱۳۹۰: ۶)

حسین افشردی در جزوه درسی خود در خصوص جنگ ناهم‌تراز چنین تقریر می‌نماید: "جنگ ناهم‌تراز، نبرد میان دنیروی است که از حیث کمیت تسلیحات و تجهیزات و همچنین سطح فناوری تفاوت آشکار و عمده دارند. در این نوع نبرد، طرف ضعیف‌تر با اجتناب از نقاط قوت دشمن و بهره‌گیری آگاهانه از نقاط ضعف دشمن، ضربات اساسی و تعیین‌کننده بر طرف مقابل وارد می‌کند و او را وادار به خاتمه درگیری و پذیرش شکست می‌نماید. بدیهی است در نبرد ناهم‌تراز، عدم پیروزی سریع و شفاف طرف قوی، خود پیروزی طرف ضعیف است و عدم شکست طرف ضعیف، خود پیروزی اوست. طرف ضعیف در نبرد ناهم‌تراز تمامی معیارهای اخلاقی لازم را در نبرد رعایت می‌کند و به سمت هلاکت حرث و نسل یا کشتار افراد بی‌گناه نمی‌رود. در این نوع جنگ ابعاد غیر فیزیکی و روحیه و معنویت سهم بسزایی دارد". (افشردی، ۱۳۹۰)

صحنه نبرد: در جنگ‌های متعارف، محدوده جغرافیایی خاصی به‌عنوان صحنه درگیری در نظر گرفته شده و تمامی محاسبات بر اساس این صحنه انجام می‌پذیرد که آن‌ها صحنه نبرد گویند، اما در جنگ ناهم‌تراز صحنه نبرد یا به عبارت دیگر بهترین صحنه نبرد، صحنه‌ای است که امکان وارد آوردن بالاترین ضربه به دشمن وجود دارد و این صحنه می‌تواند هزاران کیلومتر دور از خانه جنگ‌جویان ناهم‌تراز و حتی در خانه دشمن باشد. (شکوهی، ۱۳۸۹: ۹۸)

تبیین: مجموعه‌ای از گزاره‌هاست که برای این تقریر می‌شود که مجموعه حقایقی که علل، بافتار یا پس‌زمینه مفهومی و پیامدهای آن حقایق را روشن می‌کند را توصیف کند. تبیین در لغت به معنای بیان کردن، روشن کردن و توضیح دادن است.

شکل ۱ - چارچوب نظری تحقیق

– عقاید، باورها، آموزه‌های دینی و فرامین و فرمایشات فرماندهی معظم کل قوا در خصوص جنگ ناهمپراز خداوند در قرآن کریم شرایط و ویژگی‌هایی را در خصوص جنگ ناهمپراز را می‌فرماید که از مهم‌ترین این ویژگی‌ها انبوه دشمن (کافران) در میدان رزم و عدم برابری نیروها نام‌برده که در آیاتی همچون آیه ۴۵ سوره انفال به این امر اشاره نموده و می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (ای کسانی که ایمان آورده‌اید هنگامی که با گروهی (در میدان نبرد) روبرو می‌شوید ثابت‌قدم باشید و خدا را فراوان یاد کنید تا رستگار شوید). که در اینجا به ثابت‌قدمی، استمرار در عملیات و پایداری درنبرد جنگ ناهمپراز اشاره دارد همچنین در آیه ۱۵ سوره انفال می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُولُوهُمْ الْأُدْبَارَ» (ای کسانی که ایمان آورده‌اید، هنگامی که با انبوه کافران در میدان نبرد روبه‌رو شوید، به آن‌ها پشت نکنید (و فرار ننمایید))؛ که این نیز مبنی بر انبوه دشمن درصحنه نبرد توسط نیروهای خودی می‌باشد.

همچنین خداوند در قرآن کریم ویژگی‌هایی همچون انگیزه، روحیه و فهم صحیح از رسالت جنگیدن در جنگ ناهمپراز اشاره فرموده و بهره‌مندی از این ویژگی‌ها توسط نیروهای خودی را منجر به پیروزی و شکست دشمن می‌داند که در این خصوص در آیه ۶۵ سوره انفال به پیامبر اعظم می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتًا وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ» (ای پیامبر! مؤمنان را به جنگ (با دشمن) تشویق کن! هرگاه بیست نفر با استقامت از شما باشند، بر دویست نفر غلبه می‌کنند و اگر صد نفر باشند، بر هزار نفر از کسانی که کافر شدند، پیروز می‌گردند چراکه آن‌ها

گروهی هستند که نمی‌فهمند). خداوند متعال همچنین یکی دیگر از ویژگی‌های جنگ ناهمپراز را بسیج همگانی و دفاع مردمی دانسته و توجه به‌کارگیری این ویژگی را نیز از عوامل برتر ساز در جنگ ناهمپراز می‌داند که در این زمینه خداوند متعال در آیه ۸۴ سوره نساء می‌فرماید: «فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَ حَرَضِ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكْفِيَ بِأَسَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللَّهُ أَشَدُّ بِأَسًا وَ أَشَدُّ تَنْكِيلًا» (دراهم خدا پیکار کن! تنها مسئول وظیفه خود هستی! و مؤمنان را بر این کار، تشویق نما! امید است خداوند از قدرت کافران جلوگیری کند (حتی اگر تنها خودت به میدان بروی!) و خداوند قدرتش بیشتر و مجازاتش دردناک‌تر است). رهبر معظم انقلاب در پیامی به نخستین کنفرانس بین‌المللی خلع سلاح و عدم اشاعه در فروردین ۱۳۹۰ در تهران اقدام به صدور نظریه فقهی - حقوقی و یا فتوایی اسلامی کرد معظم له در این بیان ضمن ابراز نگرانی از وضعیت نامنی جهانی به تحریم تولید، انباشت، تکثیر و استفاده انواع سلاح‌های کشتارجمعی تصریح کردند. این بیان مبنی بود بر ضرورت اتخاذ طرح و تصمیمی فراگیر برای مصونیت انبای بشر از بلای بزرگ سلاح‌های کشتارجمعی. البته ایشان در دیدارهای مختلف اعلان کرده بودند که ما به دنبال سلاح هسته‌ای نیستیم؛ زیرا از یک‌سو این کار خلاف اعتقادات اسلامی و استفاده از این تسلیحات گناه بزرگی است و از سوی دیگر سلاح هسته‌ای به‌صرفه ما نیست. انباشت و نگهداری آن نیز امری بیهوده، پرخطر و پرخطر است؛ زیرا داشتن سلاح هسته‌ای اقتدار بخش نیست و تهدید هسته‌ای برای دنیا دیگر کاربرد ندارد. (اکبری: ۱۳۹۴) این فتوا بدان معنی است که ما به دنبال استفاده و به‌کارگیری سلاح‌های هسته‌ای، کشتارجمعی و عملیات تروریستی نیستیم، برخلاف تعریفی که کشورهای غربی (آمریکا) از جنگ نامتقارن دارند (چراکه آن‌ها به‌اصطلاح جنگ نامتقارن اعتقاد دارند) مبنی بر اینکه در جنگ نامتقارن طرفین درگیر از هر نوع سلاح متعارف و نامتعارف و هر روشی برای غلبه بر نیروی مقابل خود استفاده می‌نمایند.

پس از یازده سپتامبر، آمریکا دریافته است که در مجموع، ضعف‌های اطلاعاتی و نبود مفاهیم، رهنامه یا ساختار نیروی دفاع داخلی، این کشور را از نظر اهداف، ابزار، اجرا و شرایط، در برابر حمله‌های نامتقارن به‌شدت آسیب‌پذیر کرده است. اهداف حمله‌های یازده سپتامبر، که در داخل خاک آمریکا واقع شده بود، به‌رغم اهمیت نمادین آن‌ها، بی‌دفاع بود. در این حمله‌ها، رخسارت وحشتناک و انتخاب شیوه، مناسب و مفهوم‌سازی بسیار عالی بود؛ زیرا بی‌تقارنی، با هزینه‌ی اندک، ولی مفهوم بسیار گسترده همراه بود؛ چراکه با پرداخت بهای نوزده بلیت و تقبل هزینه‌های

مقدماتی، چهار هواپیمای خطوط داخلی آمریکا با انفجارهای ناشی از آتش سوخت‌هایشان به سلاح‌های بسیار دقیقی تبدیل شدند و فاجعه‌ی وحشتناکی را در نیویورک و واشنگتن به بار آوردند. شیوه‌های بی‌تقارنی در این حمله‌ها، نه تنها از نظر دسترسی و کسب نتیجه، بلکه از نظر هواپیمارمایی نیز بی‌مانند بود. لفظ «تروریسم» به اقدام‌های آن دسته از عاملان غیردولتی درونی و بیرونی اشاره دارد که می‌توانند رویکردهای دیگری از سایر عناصر «بی‌تقارنی» را مورد بهره‌گیری قرار دهند. (مکنزی، ۱۳۸۲: ۳۴)

– توانایی و قابلیت‌های نیروهای خودی

خاورمیانه محور امنیت جهانی و ایران محور اصلی برقراری امنیت در خاورمیانه است و از این رو نقش محوری تأمین امنیت منطقه‌ای جهانی را به‌طور بالقوه داراست (نامی و دیگران، ۱۳۸۸: ۶۵-۶۱). ایران با قرار گرفتن در منطقه جنوب غربی آسیا، دارای یک موقعیت ممتاز ژئواستراتژیکی برای تأمین انرژی دیگر کشورها بوده و به‌طور شاخصی در کانون توجه جهانی قرار گرفته است و بدین واسطه نقش ویژه‌ای افزون بر ظرفیت‌های موجود خود، جهت تأمین انرژی سایر کشورها ایفا می‌نماید. همچنین به دلیل برخورداری از پتانسیل‌هایی از قبیل موقعیت ممتاز ژئوپلیتیک، منابع فراوان گاز و نزدیکی جغرافیایی به دریاها، آزاد و تنگه راهبردی هرمز، دارای یک جایگاه انحصاری در تأمین نفت و گاز کشورهای آسیایی در مقایسه با دیگر کشورهای رقیب یعنی ترکمنستان، قطر و روسیه بوده که با استفاده از این متغیرها می‌تواند تبدیل به قدرت برتر منطقه‌ای شود.

ساختار دفاعی ج.ا.ایران دارای دوپایه مهم و اساسی است، یک‌پایه آن را مردم و بسیج تشکیل داده‌اند و پایه دیگر آن را نیروهای رسمی مثل ارتش، سپاه و ناجا. بسیج مردمی و دفاع مردم پایه مبتنی بر نیروهای داوطلب مردمی مهم‌ترین رکن دفاعی ج.ا.ایران هستند. تک‌تک عناصر نیروهای مسلح به مصداق آیه شریفه «اشداء علی الکفار...» هموار در تمام سطوح (راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی) و انفرادی و سازمانی همواره با نگاهی تیزبین و بصیرت لازم، دشمن و تهدیدات و تحرکات آن را زیر نظر دارند و شهادت‌طلبی، انگیزه الهی، حفظ نظام اسلامی، ایستادگی در برابر باج‌خواهی بیگانگان، دفاع از حق و عدالت، دفاع در مقابل متجاوز، دفاع از تمامیت ارضی کشور، تکلیف‌گرایی، تفکر بسیجی، وحدت نیروهای مسلح از ویژگی‌های مهم نیروی انسانی نیروهای مسلح ج.ا.ایران است. وجه تمایز نیروهای مسلح در نظام جمهوری اسلامی با سایر نظام‌های سیاسی جهان مردمی بودن آن‌ها می‌باشد. در این نظام الهی نیروهای مسلح همواره در کنار مردم و

برای امنیت مردم و در جهت مصالح مردم و آرمان‌های متعالی امت اسلامی انجام‌وظیفه می‌نماید. از دیگر ویژگی‌های نیروی انسانی، می‌توان به خودباوری و خوداتکائی، آرمان‌گرایی توأم با عمل انقلابی، عدالت‌جویی، عزت و اقتدارطلبی، برخورداری از سیره علوی آنان اشاره کرد. از نظر تجهیزات و فناوری دفاعی نیز تجهیزات عمده تا جنگ‌افزارهای سبک مانند تانک، نفربر، گلوله خمپاره‌انداز، توپ‌های سنگین، در ایران ساخته می‌شود. اکنون صنایع نظامی ج.ا.ایران به درجه‌ای از توانایی دست‌یافته است که قادر به تولید موشک‌های هدایت‌شونده و انواع تجهیزات الکترونیکی است.

- ویژگی‌های صحنه نبرد هم‌تراز و ناهم‌تراز

صحنه نبرد هم‌تراز: اگر نبرد هم‌تراز را نبردی بدانیم که توان رزمی طرفین درگیر در جنگ بدون به‌کارگیری مهمات هسته‌ای برابر باشد، می‌توان ویژگی‌های آن را به شرح ذیل عنوان کرد:

- ۱- اجرای عملیات آفندی و پدافندی با در نظر گرفتن ملاحظات آن.
- ۲- استفاده از قدرت آتش به‌منظور برتری یافتن درنبرد.
- ۳- اختصاص توان رزم در آفند و پدافند با توجه به استعداد و توان نیروی متخاصم.
- ۴- اجرای مانور جهت به‌دقت آوردن برتری نظامی.
- ۵- به دست آوردن برتری هوایی جهت نیل به پیروزی.
- ۶- داشتن زمان لازم برای مطلع شدن فرمانده از وضعیت جدید.
- ۷- به دست آوردن قدرت آتش نسبی با محاسبه قدرت آتش دشمن.
- ۸- پراکندگی محدود نیروها در هر کیلومترمربع با توجه به عملیات آفندی و پدافندی.
- ۹- بررسی میزان در دسترس بودن یگان عملیاتی جهت اجرای عملیات آفند یا پدافند.
- ۱۰- در دسترس بودن یگان احتیاط.
- ۱۱- بررسی نسبت تعداد نیروهای پشتیبانی‌کننده به نیروهای رزمی.
- ۱۲- تمرکزگرایی در تصمیم‌گیری.
- ۱۳- تبعیت از تاکتیک‌های از پیش آموزش‌دیده شده.
- ۱۴- استفاده از یگان پشتیبانی در اجرای مأموریت رزمی به شکل سازمان‌دهی شده معرفی شده.
- ۱۵- وسیع نبودن منطقه واگذاری و مشخص بودن مسیر پیشروی و زمان عملیات.
- ۱۶- اجرای عملیات باهم پوشانی طرح‌های پشتیبانی.
- ۱۷- استفاده از لچمن در پدافند.

- ۱۸- ایجاد خطوط حدود آفند و پدافند.
- ۱۹- طرح‌ریزی متمرکز و اجرای غیرمتمرکز.
- ۲۰- پیش‌بینی‌های طرح‌های عملیات و تمرین آن‌ها و تبدیل طرح به دستور در زمان لازم.
- ۲۱- استفاده از توپخانه به صورت سازمان‌یافته.
- ۲۲- استفاده از هوانیروز و نیروی هوایی در پشتیبانی از طرح‌های آفندی و پدافندی به صورت سازمان‌یافته. (یارندی، ۱۳۸۸: ۲۴)
- ویژگی‌های صحنه ناهمپراز شامل:
- الف- تکرارناپذیری: این وجه نبرد، بیانگر نوآوری و ابتکار محض در طرح و اجرای عملیات است. در گذشته نیروها بر اساس آموزش‌ها و تجارب جنگ‌ها و نبردهایی پیشین می‌جنگیدند و این یعنی ادامه شکل متداول و رایج جنگ، امری که جنگ‌های نسل چهارم به شدت مرزهای آن را دگرگون کرده است. (حبیبی، ۱۳۸۷: ۵۲)؛ هر اقدامی در برابر دشمن ناهمپراز باید تکرارناپذیر باشد؛ زیرا اقدامات ضد آن بلافاصله طرح‌ریزی و به‌طور دائم کنترل خواهد شد، لذا یک ناشناختگی دائم از اقدامات احتمالی باید در ذهن دشمن باشد (شیخ، ۱۳۸۷: ۲۳).
- ب- بهره‌وری از اصول فریب و غافلگیری: فریب در عملیات ناهمپراز شامل تمام مقوله‌های ممکن، مانند فریب اطلاعاتی، فریب استتار، فریب الکترونیکی، فریب عقاید، فریب راهبردی، فریب راهکاری در تمام زمینه‌های نبرد اعم از انسانی، تجهیزاتی و ... است. در نبردهای کلاسیک وجود نقاط ضعف در سامانه دفاعی دشمن توان دستیابی به غافلگیری را ممکن می‌سازد؛ ولی در نبردهای ناهمپراز هجوم سریع و خشن به نقاط قوت دشمن که بابت آن‌ها دغدغه‌ای ندارد نیز غافلگیری محسوب می‌شود (زهتاب سلماسی، ۱۳۸۶: ۷۴)؛ جنگ ناهمپراز به دنبال دستیابی و شناخت آسیب‌های دشمن یا هدف است، تهدیدهایی علیه هدف مبهم که غیرقابل پیش‌بینی و درنهایت غافلگیرکننده باشد. تهدیدهای ناهمپراز آسیب‌پذیری‌های ناشناخته را هدف قرار می‌دهد و این قبیل تهدیدها به‌طور معمول غافلگیرانه عمل می‌کنند. حمله در زمان‌های غیرمنتظره و به شیوه‌های ناپیوسته، غافلگیری این حمله‌ها را بالا می‌برد. (قاسمی و همکاران، ۱۳۸۷: ۵۶)
- پ- هدف قرار دادن اراده دشمن: یکی از اهداف اصلی در نبردهای ناهمپراز، آسیب زدن جدی به اراده و میل جنگ‌جویی دشمن است. رویکردهای ناهمپراز می‌توانند از طریق به‌کارگیری ماهرانه عامل روانی، تأثیر جدی بر جای گذارند. این رویکردها که به‌طور مستقیم اراده دشمن را هدف

قرار می‌دهند. همیشه در جنگ‌ها، جنگ‌جویان برای تخریب روحیه طرف مقابل بیشتر از شبه توان ضربه زندگی خود بهره می‌برند؛ به همین جهت شبه جنگ ناهمپراز به‌عنوان یک تهدید، بسیار مؤثرتر از اجرای عملیات ناهمپراز است. الگوی نبرد فتح مکه پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) با گسترش شبانه و آتش افروزی در بیابان‌ها بهترین مثال در ایجاد شبه قدرت و ایجاد وحشت در نیروهای مقابل است. (حبیبی، ۱۳۸۷: ۵۴-۵۶)

ت- قابلیت بازدارندگی: اگر دشمن به این نتیجه برسد که طرف مقابل از توانایی‌های ناهمپراز بالایی برخوردار است ممکن است در تصمیم خود برای آغاز یک جنگ محدود یا گسترده، دچار تردید شود یا در صورت آغاز جنگ، در همان مراحل اولیه از آن خارج گردد. نمونه سومالی یک مصداق بسیار کارآمد و جدید از این مسئله به شمار می‌رود که در آن آمریکایی‌ها به‌رغم برتری‌های اولیه در جنگ، به دلیل مواجهه با اقدام سومالیایی‌ها ناچار به ترک این کشور شدند. (شکوهی، ۱۳۸۹: ۹۳)

ث- دامنه زمانی نامحدود: دامنه زمانی جنگ‌های ناهمپراز نامحدود است و نمی‌توان برهه‌ای را برای پایان آن‌ها پیش‌بینی کرد. شاید به همین منظور است که پس از حوادث ۱۱ سپتامبر، سردمداران کاخ سفید نظریه «جنگ ابدی» را مطرح کردند؛ البته آمریکایی‌ها چون پایانی برای قدرت خود متصور نیستند، نظریه درگیری نامحدود و ابدی را به نفع خود تفسیر کرده‌اند؛ ولی بهتر است که ما آن را به‌عنوان مبارزه‌ای بی‌امان و دائمی برای دفع شر و فتنه بی‌عدالتی و ظلم آن‌ها به کار ببریم.

ج- عدم تناسب میان هزینه و نتایج: صحنه نبرد ناهمپراز دستیابی به اهداف راهبردی را با استفاده از منابع کم امکان پذیر می‌سازد. این ویژگی دلیل توجه به بسط مباحث نبرد ناهمپراز را توجیه می‌کند؛ چراکه می‌خواهند با حداقل هزینه به حداکثر بهره‌مندی برسند. برد ناهمپراز در اجرا ارزان و کم‌هزینه است. (ذاکری‌دانا، ۱۳۸۷: ۹)

چ- حذف محدودیت زمانی و مکان: در جنگ ناهمپراز عامل زمان و مکان نامشخص است و شاید یکی از ویژگی‌های اصلی این جنگ نیز همین باشد؛ لذا نمی‌توان آرایش نظامی خاصی را علیه چنین جنگی به کار گرفت. محدودیت‌های موجود در جنگ‌های متداول از نظر زمانی و مکانی باعث کاهش دقت لازم در طراحی و اجرای صحنه نبرد خواهد شد. (حبیبی، ۱۳۸۷: ۵۴-۵۳)

تهدیدهای ناهمپراز به‌طور عمده بی‌شمار، متنوع و چندبعدی هستند و می‌توانند از زمین، دریا،

هوا، زیردریا، فضا باشند و یکی از اهداف را مورد حمله قرار دهند؛ به عبارتی تهدیدها و عملیات آن‌ها، دیگر محدود به جغرافیای خاصی نیستند. (معاونت اطلاعات آجا، ۱۳۸۸: ۹)

ح- تنوع در شیوه و به‌کارگیری تجهیزات: جنگ‌جوی ناهمپراز با استفاده از قابلیت گسترده در انتخاب روش، تجهیزات، زمان و مکان مورد نظر از بین انبوه گزینه‌ها، برای به حداکثر رساندن قدرت خود، می‌تواند اثربخشی عملیات خود را افزایش دهد؛ همچنین با افزایش هزینه‌های انسانی و مالی، ممکن است خواست و اراده رهبران سیاسی طرف مقابل را جهت تداوم درگیری متزلزل سازد. (شکوهی، ۱۳۸۹: ۹۴)

خ- روش‌های عملیاتی و راهکنشی ناهمپراز: همان روش‌های جنگ‌های کلاسیک نبوده و حتی ممکن است شبیه به آن‌ها نیز نباشند. راهکنش‌هایی که در این نوع جنگ به کار گرفته می‌شود، متفاوت از راهکنش‌های نبردهای کلاسیک در صحنه نبرد است؛ لذا نامشخص بودن راهکنش و روش اجرایی آن باعث سردرگمی دشمن در عرصه پاسخ‌گویی می‌گردد. (همان: ۹)

د- دستیابی به تأثیر نامتناسب در کلیه سطوح جنگ: رویکردهای ناهمپراز در کلیه سطوح جنگ به کار گرفته می‌شود؛ اما نباید از نظر دور داشت که مؤثرترین رویکردهای ناهمپراز بدون توجه به سطحی از جنگ که در آن به کار گرفته می‌شوند، به دنبال کسب تأثیر یا غافلگیری راهبردی هستند. (همان: ۹۵)

ذ- دشواری تعیین کارایی و ارزیابی نبرد ناهمپراز به دلیل عدم قطعیت در آن: تعیین کارایی در ارزیابی رویکردهای ناهمپراز بسیار حائز اهمیت است. جواب دادن به این پرسش که چه چیز کارایی دارد و چه چیز ندارد، بسیار مهم است. رویکردهای ناهمپراز کارآمد و مؤثر، چند ویژگی دارند. این رویکردها به لحاظ هدف، اقدامات غیرمنتظره‌ای هستند و احتمالاً مؤثرترین پاسخ به آن‌ها نیز پاسخی مغایر با شم و غریزه (نظامی) خواهد بود. (شکوهی، ۱۳۸۹: ۹۷)

ر- محدودیت در اتخاذ راهکار: عدم قابلیت پیش‌بینی زمان و مکان و نوع عملیات ناهمپراز، کارایی نیروهای دشمن و میزان اثرگذاری آن‌ها را محدود می‌سازد. مفهوم اجباری نبرد در شرایط غیرمطمئن و دارای ابهام، با ایجاد شرایط عدم آگاهی و فضایابی، میزان محدودیت‌های طرف مقابل در تصمیم‌گیری و اتخاذ راهکارهای مطلوب را نیز بیشتر کرده است. (همان: ۹۴)

ز- پیچیدگی در اتخاذ راه‌حل‌های صریح و قاطع برای مقابله: برای مقابله با روش‌های برخوردار از ناهمطراز که ممکن است شدت حملات آن پایین؛ ولی دارای تبعات راهبردی باشد، به طور تقریبی هیچ‌گونه راه‌حل تجربی شده قاطع و صریحی وجود ندارد. (شکوهی، ۱۳۸۹: ۹۶)

ژ- عدم تناسب با ابزارها و روش‌های متعارف: در سناریوهایی که برای جنگ‌های متعارف نگاشته می‌شود، در بحث راهکنش‌ها و روش‌ها به آخرین اطلاعات موجود درباره وضعیت و توان دشمن بسنده شده و بر اساس آن سناریوهای درگیری تصور و پیاده می‌شود. بالطبع توان دو طرف یک جنگ متعارف با اندکی تفاوت در راهکنش‌ها و روش‌ها، شعله جنگ را می‌افروزد. (همان: ۹۶)

س- افزایش هزینه در تأمین حداقل ضریب امنیت: از آنجاکه محدوده عمل جنگ‌جویان ناهمطراز وسعتی به اندازه تمامی مراکز حساس و حیاتی در دسترس دشمن دارد، به همین علت توان بالایی از دشمن صرف حفاظت از این مراکز حساس و حیاتی و حتی حفاظت از اشخاص مهمی می‌گردد که در مجموع به‌عنوان منافع حیاتی دشمن تلقی می‌شود. (حبیبی، ۱۳۸۷: ۵۷-۵۳)

ش- قابلیت انعطاف پذیری: در تعریف انعطاف چنین آمده توان مناسب تطبیق فردی و سازمانی و همچنین قابلیت نوین برای همه مقوله‌ها اعم از انسانی، راهبردی، راهکاری، کاربردی و تجهیزاتی متناسب با شرایط موجود که بتوان با استفاده از آن به بهترین بهره‌برداری از تجهیزات و امکانات موجود و مقابله با دشمن دست یافت. این اصول که مانند حلقه‌های زنجیر به یکدیگر مرتبط هستند، در آفت و پدافند به‌طور هم‌زمان و توأم با یکدیگر مورداستفاده قرار می‌گیرند. (زهتاب سلماسی، ۱۳۸۶: ۷۵-۷۴)

ص- عدم قابلیت شناسایی دقیق به دلیل تحرک زیاد: شیوه ناهمطراز بدون اتکا به قابلیت سیال بودن در زمان و مکان، معنا پیدا نمی‌کند. در اصل این خصیصه یکی از ویژگی‌های اصل نبرد ناهمطراز است که شناسایی و رهگیری دقیق آن را مشکل می‌سازد. خوداتکایی در شرایط مختلف و متفاوت نبرد با توسعه نیروهای رزمی مردم محور، سبب ایجاد این قابلیت در نبردهای ناهمطراز شده است. (شکوهی، ۱۳۸۹: ۹۷)

ض- ابهام‌سازی و ایجاد عدم قطعیت: تفکر ناهمطراز بر پایه عدم قطعیت استوار است، زیرا تفکر ناهمطراز باید پذیرای فلسفه‌ای ابتکاری و تفکری خلاق برای مقابله با هر عدم قطعیتی باشد که خود موجد آن بوده است. مهم‌ترین مسئله در اینجا، ناهمطرازترین دشمن یا دشمنی با ضریب عدم قطعیت بالا است. (ذاکری دانا، ۱۳۸۷: ۹)

ط- راهبرد حمله نقطه‌ای: گسترش نیروهای رزمی و عملیاتی با هسته‌های کم تعداد و کوچک، امکان حمله دقیق و نقطه‌ای اثرگذار را در این نبردها افزایش داده است. (شکوهی، ۱۳۸۹: ۹۷)

ظ- برخورداری از پشتیبانی مردمی: این نوع نبرد به شرطی که در مقابله با نیروی اشغالگر صورت پذیرد و نیز هدف آن در راستای اهداف اکثریت جامعه باشد، حمایت اکثر توده‌های ناراضی را به خود جلب می‌نماید (همان: ۹۸)

ع- نبود حمله سرنوشت‌ساز: همه تلاش‌های نظامی در نبردهای امروزی معطوف همگرایی شدید تک حمله‌ای نیست که پیروزی یا شکست در آن به‌منزله پایان درگیری تلقی شود.

غ- همگرایی در حمله، واگرایی در دفاع: این اصل ساده؛ ولی فوق‌العاده، کلید فتح نبرد ناهمپراز به‌شمار می‌رود. همگرایی و واگرایی میدانی هم امکان حمله و تخریب نقطه‌ای مؤثر را باعث می‌شود و هم قدرت آفندی دشمن را در چند جبهه درگیر ضعیف ساخته و افزایش هزینه‌های پیروزی را برای او به دنبال دارد. (حبیبی، ۱۳۸۷: ۵۸-۵۹)

ف- نداشتن مرز و هسته معین جغرافیایی: این ویژگی عامل مهمی برای اجرای بهینه عملیات است؛ زیرا در جنگ‌های متعارف، محدوده جغرافیایی خاصی به‌عنوان صحنه درگیری در نظر گرفته شده و تمامی محاسبات بر اساس این صحنه انجام می‌پذیرد، اما در جنگ ناهمپراز صحنه نبرد یا به‌عبارت دیگر بهترین صحنه نبرد، صحنه‌ای است که امکان وارد آوردن بالاترین ضربه به دشمن وجود دارد و این صحنه می‌تواند هزاران کیلومتر دور از خانه جنگ‌جویان ناهمپراز و حتی در خانه دشمن باشد. (شکوهی، ۱۳۸۹: ۹۸)

ق- مؤثر بودن هدف و اقدام علیه آن: در جنگ ناهمپراز مؤثر بودن هدف و اقدام اهمیت دارد. به‌عبارت دیگر میزان تأثیری که در دشمن ایجاد خواهد کرد، در پیروزی یا شکست نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. در جنگ ناهمپراز ابتدا اهمیت و ارزش هدف موردبررسی قرار می‌گیرد؛ سپس درصحنه نبرد ناهمپراز مورد اصابت و حمله قرار می‌گیرد. (معاونت آموزش و نیروی انسانی ستاد مشترک سپاه، ۱۳۸۴: ۳۴)

ک- دارای سطح راهبردی: جنگ ناهمپراز فقط در سطح تاکتیکی نیست؛ بلکه در سطح راهبردی نیز کاربرد دارد که استفاده از جنگ روانی، جنگ رسانه‌ای و اطلاعاتی از جمله آن‌هاست. رویکردهای ناهمپراز می‌توانند از طریق به‌کارگیری ماهرانه عامل روانی، تأثیر جدی بر جای گذارند. این رویکردها که به‌طور مستقیم اراده دشمن را هدف قرار می‌دهند، می‌توانند کمبود

تجهیزات یا دیگر کاستی‌ها را جبران کنند. ممکن است روش این رویکردها، راهکنشی باشد؛ اما تأثیر روان‌شناختی آن را باید در سطح راهبردی جست‌وجو کرد. (شکوهی، ۱۳۸۹: ۹۸)

گ- روحیه شهادت‌طلبی: انگیزه و روحیه بالای شهادت‌طلبی یکی از ویژگی‌های مهم در صحنه نبرد ناهم‌تراز است که تا حد زیادی طرف ضعیف‌تر را بر طرف قوی‌تر مسلط می‌کند. (شکوهی، ۱۳۸۹: ۹۵)

ل- عدم تناسب معمول نظامی بین دو جبهه درگیر: عدم تناسب، شاید نزدیک‌ترین واژه به مفهوم ناهم‌تراز باشد که به معنی، فقدان تناسب معمولی نظامی بین دو جبهه نبرد و نامتناسب بودن منابع انسانی بین دو جبهه یا در منابع مادی دو طرف درگیر است.

م- سرعت عمل بالا: افزایش تحرک و خوداتکایی واحدهای عملیاتی، داشتن نیروی واکنش سریع و افزایش شعاع عملیاتی آن‌ها، تحرک و پویایی با سرعت جابه‌جایی فوق‌العاده سریع، کاهش حجم و کوچک بودن واحدها به منظور تحرک و سرعت سلاح‌های مدرن با کارایی موردنیاز و سرعت جابه‌جایی مناسب را سرعت عمل بالا در نبرد ناهم‌تراز می‌گویند. (دافوس آجا، ۱۳۸۷: ۴۴)

ن- تضاد منافع حیاتی دو جبهه: در نبرد ناهم‌تراز عنصر قوی تلاش می‌کند تا در منطقه‌ای غیر از کشور خود منافع موردنیازش را تأمین نماید در حالی که عنصر ضعیف در مقابل سعی بر ننگه‌داشتن منافع موجود خود دارد. در این موارد عامل ضعیف بیشتر به عوامل غیر فیزیکی مانند شهادت‌طلبی، ایمان و ... اتکا می‌نماید. در حالی که عنصر قوی به عوامل فیزیکی مانند تحرک بالا، قدرت آتش و ... متکی است. (دافوس آجا، ۱۴-۸)

ه- بسیج نیروها: فعالیتی است که به وسیله دستگاه‌های دولتی و مؤسسات ملی برای پشتیبانی از عملیات نظامی و گردش چرخ‌های اقتصادی کشور انجام می‌گیرد. آماده شدن برای جنگ یا موارد اضطراری از طریق جمع‌آوری و سازماندهی منابع ملی را بسیج نیروها گویند. (آقایی، ۱۳۸۷: ۲۳)

و- داشتن واحدهای اجرایی و رزمی کوچک: اغلب ارتش‌ها، به سمت تشکیل واحدهای کوچک مانند گردان‌های عملیاتی، متحرک و مستقل پیش می‌روند و در تجدید ساختار نیروهای مسلح خود بر روی تشکیل گردان‌های عملیاتی با مشخصات ذیل تأکید زیادی دارند: «تحرک و پویایی، پاسخگویی به نیازهای عملیاتی در هر زمان، مکانیزه بودن واحدهای عملیاتی، سلاح‌های پیشرفته، کاهش حجم و کوچک بودن واحد و داشتن اختیارات زیاد برای فرماندهان یگان‌های کوچک از جمله مواردی که در جنگ ناهم‌تراز مدنظر قرار می‌گیرد». (رستمی، ۱۳۸۷: ۱۶۶)

عدم تشخیص ضربات وارده توسط حریف نیرومند: در نبردهای ناهم‌تراز ضرباتی که از طرف نیروهای درگیر به یکدیگر وارد می‌شود در بعضی مواقع ناشناخته و گنگ است و شناخت تلفات ناشی از صحنه نبرد برای نیروهای درگیر بسیار حیاتی و باارزش است. (ذاکری‌دانا، ۱۳۸۷: ۹)

– رویکردها و راه‌کارهای پیشنهادی صاحب‌نظران در خصوص جنگ ناهم‌تراز

در تحقیقی که توسط تعدادی از محققین و کارشناسان نظامی در دانشگاه عالی دفاع ملی انجام پذیرفته بود ویژگی‌هایی را برای جنگ ناهم‌تراز به شرح زیر برشماری نموده‌اند:

- ۱- تکرارناپذیری
- ۲- بهره‌وری از اصول فریب و غافلگیری
- ۳- هدف قرار دادن اراده دشمن
- ۴- روش‌های عملیاتی و تاکتیکی ناهم‌تراز
- ۵- دامنه زمانی نامحدود
- ۶- عدم تناسب میان هزینه و نتایج
- ۷- حذف محدودیت زمانی و مکانی
- ۸- تنوع در شیوه و به‌کارگیری تجهیزات
- ۹- قابلیت بازدارندگی
- ۱۰- دستیابی به تأثیر نامتناسب در کلیه سطوح جنگ
- ۱۱- محدودیت در اتخاذ راهکار
- ۱۲- عدم تناسب با ابزارها و روش‌های متعارف
- ۱۳- قابلیت انعطاف‌پذیری
- ۱۴- دشواری تعیین کارایی و ارزیابی نبرد به دلیل عدم قطعیت در آن
- ۱۵- دارا بودن سطح راهبردی
- ۱۶- افزایش هزینه در تأمین حداقل ضریب امنیت
- ۱۷- عدم وجود حمله سرنوشت‌ساز
- ۱۸- پیچیدگی در اتخاذ راه‌حل‌های صریح و قاطع برای مقابله
- ۱۹- مؤثر بودن هدف و اقدام علیه آن
- ۲۰- همگرایی در حمله، واگرایی در دفاع
- ۲۱- روحیه شهادت‌طلبی
- ۲۲- داشتن واحدهای اجرایی و رزمی کوچک
- ۲۳- سرعت عمل بالا
- ۲۴- نداشتن مرز و هسته معین جغرافیایی
- ۲۵- تضاد منافع حیاتی دو جبهه
- ۲۶- عدم تناسب معمول نظامی بین دو جبهه درگیر
- ۲۷- بسیج نیروها
- ۲۸- عدم قابلیت شناسایی دقیق به دلیل تحرک زیاد
- ۲۹- راهبرد حمله نقطه‌ای
- ۳۰- عدم تشخیص ضربات وارده توسط حریف نیرومند (مطالعات دوره ۱۹ دفاع ملی و ۵ سیاست دفاعی، ۱۳۹۲: ۳۲)

به دلیل تنوع در دیدگاه اندیشمندان این حوزه در مورد جنگ آینده و ویژگی‌های آن، رسیدن به یک جمع‌بندی جامع و منحصربه‌فرد، کار مشکلی است؛ در تحقیقی دیگر در دانشگاه عالی دفاع ملی با جمع‌بندی ۱۵ دیدگاه و حذف و ادغام موارد مشترک و مشابه، طبق نظر خبرگان و صاحب‌نظران جمع‌بندی زیر در قالب ۲۸ ویژگی احصاء گردیده است.

- ۱- هم‌افزایی، درهم تنیدگی و تأثیرگذاری متقابل تهدیدات نظامی با تهدیدات امنیتی.
- ۲- قدرت غافلگیری بالا، (فریب، قدرت مخفی سازی، تهاجم دور از انتظار، استقرار دور).

- ۳- اشراف اطلاعاتی با توجه به امکانات گسترده در فضا، هوا، زمین و دریا.
- ۴- عملیات پر شدت و متمرکز در زمان کوتاه، (گریز از فرسایشی شدن جنگ).
- ۵- گسترده‌گی عملیات از نظر جغرافیا و بعد مکان، (سطح، زیر سطح، فضا و هوا).
- ۶- فن‌آوری محور بودن.
- ۷- تکیه بر عملیات نامنظم و چریکی.
- ۸- گسترش و سیالیت صحنه جغرافیایی جنگ.
- ۹- تلفیق توانمندی‌ها، (سخت- نرم و نیم‌سخت).
- ۱۰- حمله به توانمندی‌های راهبردی و مراکز ثقل دشمن.
- ۱۱- بهره‌گیری از عملیات روانی گسترده با استفاده از راهکنش‌ها و فن‌های پیچیده، (فضای مجازی، رسانه‌ای و ...).
- ۱۲- کاهش چرخه زمان اطلاعات و زمان اجرای عملیات.
- ۱۳- افزایش دقت هدف‌گیری و هوشمند شدن سلاح‌ها، (کاهش تعداد هواپیماها و مهمات).
- ۱۴- نزدیکی سطوح راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی جنگ.
- ۱۵- هم‌زمانی عملیات در سطوح راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی، (درگیری هم‌زمان از خط مقدم تا عمق راهبردی).
- ۱۶- عملیات نظامی تأثیر محور مبتنی بر اطلاعات با تمرکز بر نقاط ثقل و ستون فقرات کشور مقابل.
- ۱۷- دور ایستایی جنگ آینده. ۱۸- آرمانی بودن، (ایدئولوژی و اهداف بلندمدت).
- ۱۹- مردم پایه بودن. ۲۰- دریا پایه و هوا پایه بودن (استفاده حداقلی از نیروی زمینی).
- ۲۱- استفاده از ابزارهای تروریستی و تکفیری و گروه‌های فراملی و فرو ملی در محیط قومی- مذهبی.
- ۲۲- خصوصی‌سازی و استفاده از توان شرکت‌های امنیتی.
- ۲۳- شناخت محور بودن، (با استفاده از علوم شناختی).
- ۲۴- ناهمطراز بودن. ۲۵- نابرابر بودن.
- ۲۶- قابلیت محور بودن. ۲۷- بسیج توانمندی‌ها و مؤلفه‌های قدرت ملی.

۲۸- متنوع شدن محیط تهدیدات و نوع عملیات. (چند محیطی) (مطالعات گروهی، تدوین راهبردهای دفاع همه‌جانبه- دانشکده دفاع ملی، ۱۳۹۴)

– شناخت دشمن ناهمپراز

پیشرفت‌های علم و فناوری، تجارب جنگ‌های اخیر و کنونی و تغییر ماهیت و شکل تهدیدات در ویژگی‌های جنگ آینده تأثیر زیادی داشته و موجب تغییر رهنامه عملیاتی و تاکتیکی دشمن گردیده است، برخی از این ویژگی‌های جنگ ناهمپراز آینده آمریکا علیه ایران از بعد نظامی از منظر برخی از صاحب‌نظران بدین شرح است:

۱- دور ایستا شدن حملات هوایی و موشکی (گسترش صحنه جغرافیایی جنگ هم در سطح و ارتفاع) {دور ایستایی}

۲- کم شدن فاصله زمانی کشف اهداف تا اقدام عملیاتی (کاهش زمان چرخه اطلاعات و اجرای عملیات) {کاهش زمان چرخه اقدام}

۳- افزایش دقت هدف‌گیری و هوشمند شدن سلاح‌ها (افزایش امکان اصابت اهداف ثابت و متحرک در صحنه عملیات با مهمات هوشمند که نتیجه آن کاهش تعداد هواپیماها و مهمات موردنیاز) {هوشمندی}

۴- شبکه محور شدن جنگ، با قرار گرفتن اطلاعات، تسلیحات و فرماندهی و کنترل در یک مجموعه منسجم تلفیق توانمندی‌ها {شبکه محوری}

۵- قدرت غافلگیری بالا (قدرت مخفی سازی، فریب، استقرار نیروی خارج از دسترس، تهاجم دور از انتظار هوایی در زمان، سمت، اهداف و شیوه عملیات) {قدرت غافلگیری}

۶- اشراف اطلاعاتی با توجه به امکانات گسترده در اختیار در فضا، هوا، زمین و دریا و افزایش برخورداری دشمن از مزیت اطلاعاتی با رصد دائمی صحنه جنگ و عملیات {اشراف اطلاعاتی}

۷- عملیات پر شدت و متمرکز در زمان کوتاه (گریز از فرسایشی شدن جنگ) {پر شدت}

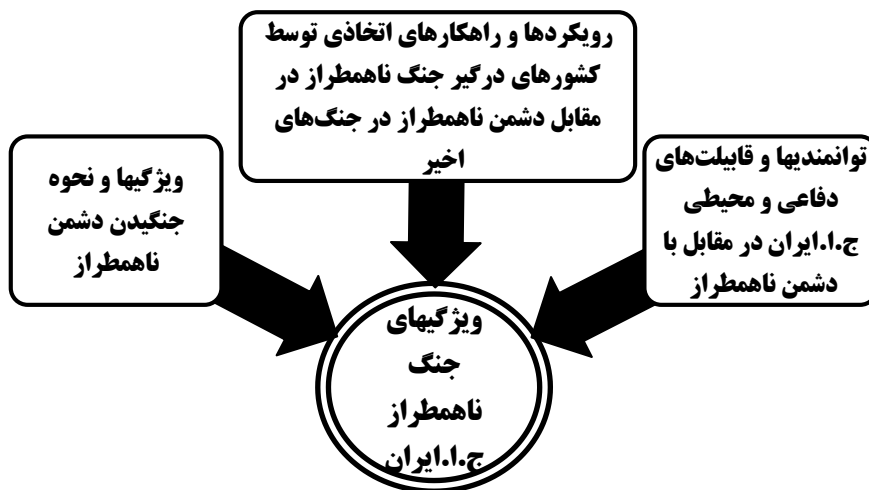
۸- اتکای عملیات به فناوری‌های جدید و بعضاً ناشناخته {فناوری محور}

۹- سرعت و قابلیت انعطاف بالا در جابجایی صحنه عملیات {سیالیت صحنه}

۱۰- افزایش قدرت تخریبی و عمق نفوذ بمب‌ها و موشک‌ها در مواضع مستحکم {قدرت تخریب و عمق نفوذ}

۱۱- گسترش عملیات از نظر بعد عملیات (سطح، زیر سطح، فضا و هوا) و جغرافیا {گسترده‌گی عملیات از نظر بعد مکان}

- ۱۲- ارتقای توانمندی اجرای عملیات در شرایط آب و هوایی مختلف، در شب و روز {عملیات ۲۴ ساعته}
- ۱۳- عملیات نظامی «تأثیر محور» مبتنی بر اطلاعات، با تمرکز بر نقاط ثقل و ستون فقرات نیروی کشور مقابل {عملیات تأثیر محور}
- ۱۴- متنوع شدن محیط تهدیدات و نوع عملیات (محیط سایبری، محیط جنگ الکترونیک، محیط عملیات ویژه، فریب نظامی، محیط جنگ روانی و تبلیغی و ...) {چند محیطی}
- ۱۵- عملیات وسیع، گسترده و متنوع سایبری به زیرساخت‌های فناوری و ارتباطات { دارای وسعت محیطی}
- ۱۶- هم‌زمانی عملیات در سطوح تاکتیکی، عملیاتی و راهبردی (درگیری هم‌زمان در خطوط مقدم تا عمق راهبردی) { انطباق سطوح راهبردی، عملیات و تاکتیک}
- ۱۷- هم‌افزایی، در هم تنیدگی و تأثیرگذاری متقابل تهدیدات نظامی با تهدیدات امنیتی {تأثیرگذاری متقابل تهدیدات نظامی - امنیتی}
- ۱۸- کاهش تلفات و خسارات با توجه به استفاده از فناوری‌های جدید (تجهیزات بدون سرنشین در هوا، دریا و زمین، استقرار دور از دست و پرهیز از عملیات پر تلفات) { کاهش تلفات و خسارات}
- ۱۹- بهره‌گیری از عملیات روانی گسترده با استفاده از تاکتیک‌ها و فن‌های پیچیده فضای مجازی، رسانه و ... {عملیات روانی} (محرابی، ۱۳۹۴: ۴۵)

شکل ۲ - مدل مفهومی تحقیق

روش‌شناسی

نوع تحقیق در این پژوهش از نوع کاربردی- توسعه‌ای می‌باشد. رویکرد این تحقیق به صورت آمیخته (کیفی و کمی) بوده و با استفاده از روش‌های توصیفی و پیمایشی انجام پذیرفته است. با توجه به بررسی اسناد و مدارک مرتبط در حوزه جنگ همپراز و ناهمپراز و مفاهیم مرتبط در ادبیات تحقیق و با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی و تکنیک فیش‌برداری از اسناد و مدارک و همچنین مصاحبه و جمع‌آوری نظرات خبرگان و تکمیل ادبیات تحقیق گویه‌های مرتبط با ویژگی‌های جنگ ناهمپراز ج.ا.ایران احصاء گردید، سپس جهت تبیین ویژگی‌های جنگ ناهمپراز ج.ا.ایران پرسشنامه‌ای متشکل از گویه‌های مذکور تنظیم و ابتدا روایی پرسشنامه با روش CVI و CVR سنجیده شد سپس پرسشنامه به خبرگان برابر حجم نمونه تقدیم گردید و پاسخ‌های دریافتی با سنجش پایایی به روش آزمون آلفای کرونباخ انجام و با روش آزمون آماری فریدمن رتبه‌بندی گویه‌های مرتبط با ویژگی‌های جنگ ناهمپراز ج.ا.ایران احصاء و تبیین گردید.

جامعه آماری تحقیق شامل صاحب‌نظران و خبرگان نظامی نخبگان مراکز علمی و اجرایی سطوح بالای نیروهای مسلح خصوصاً صاحب‌نظران و مدیران ارشد در معاونت اطلاعات و عملیات ستاد کل نیروهای مسلح، معاونت‌های اطلاعات و عملیات در ستاد آجا، معاونت‌های اطلاعات و عملیات در نیروهای سه‌گانه و قرارگاه پدافند، معاونت‌های اطلاعات و عملیات در سپاه پاسداران

انقلاب اسلامی، کارشناسان خبره حوزه دفاعی امنیتی کشور در سطوح راهبردی، مسئولین و اساتید دانشگاه عالی دفاع ملی و دانشگاه‌های آجا بوده که دارای ویژگی‌های و مشخصه‌های زیر می‌باشند:

- ۱- حداقل ۱۰ سال سابقه طراحی و یا برنامه‌ریزی راهبردی در امور نظامی
- ۲- حداقل ۱۰ سال تجربه در حوزه تخصصی مربوطه
- ۳- حداقل ۱۰ سال تجربه مدیریت راهبردی، مسئولیت ستادها یا فرماندهی سطوح عالی
- ۴- انجام کار نظری و آکادمیک در حوزه‌های راهبردی نظامی و آشنایی با مباحث جنگ ناهم‌تراز طی مدارج علمی، آشنا به پژوهش علمی و شاغل در مشاغل سرلشکری و بالاتر در ستاد کل نیروهای مسلح، ستاد آجا و ستاد نزاجا و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به‌عنوان جامعه آماری این تحقیق می‌باشند که با بررسی‌های به‌عمل آمده حدود ۴۰ نفر برآورد می‌شوند که از این تعداد نیز تعداد ۱۶ نفر خبره خاص انتخاب شده‌اند که ضمن دارا بودن ویژگی‌های ذکر شده جامعه آماری طی دوره دکتری تخصصی دانشگاه عالی دفاع ملی و تدریس دروس جنگ ناهم‌تراز در دانشگاه‌های نظامی را در سوابق خود داشته‌اند نیز لحاظ گردیده است.

جدول ۱ - جامعه آماری تحقیق

ردیف	عنوان جامعه	حجم
۱	فرماندهان نیروهای سه‌گانه ارتش و فرمانده قرارگاه پدافند هوایی و جانشینان آنان	۸
۲	اساتید دانشگاه عالی دفاع ملی (گرایش مدیریت و دفاع)	۳
۳	معاونت‌های اطلاعات و عملیات ستاد کل نیروهای مسلح (محل‌های سرلشگری و به بالا)	۴
۴	معاونت‌های اطلاعات و عملیات ستاد آجا (محل‌های سرلشگری به بالا)	۴
۵	معاونت‌های اطلاعات و عملیات ستادهای نزاجا، نهاجا، پداجا و نداجا (محل‌های سرلشگری)	۵
۶	معاونت‌های اطلاعات و عملیات سپاه پاسداران انقلاب اسلامی (محل‌های سرلشگری و به بالا)	۴
	کارشناسان خبره حوزه دفاعی امنیتی کشور در سطح راهبردی	۲
۷	صاحب‌نظران و خبرگان نظامی نخبگان مراکز علمی و اجرایی سطح بالای نیروهای مسلح	۴
۸	مسئولین تحقیقاتی مراکز تحقیقاتی راهبردی آجا	۳
۹	مسئولین و اساتید دانشگاه آجا (دافوس آجا، دانشگاه فارابی و ...) که واجد شرایط هستند.	۳
	حجم جامعه آماری	۴۰

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

- توصیف داده‌ها

الف- درجه نظامی، سابقه خدمت در مشاغل راهبردی و سطح تحصیلات افرادی که پرسشنامه را تکمیل نموده‌اند:

جدول ۲ - درجه نظامی، سابقه خدمت در مشاغل راهبردی و تحصیلات خبرگان (پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه)

درجه نظامی			سابقه خدمت در مشاغل راهبردی			سطح تحصیلات		
نوع	فراوانی	درصد	نوع	فراوانی	درصد	نوع	فراوانی	درصد
سرلشکر	۴	۱۰٪	بالای ۳۰ سال	۲	۵	دانش‌آموخته داکتر	۴	۱۰
سرتیپ	۱۹	۴۸٪	۲۰ تا ۳۰ سال	۱۲	۳۰	کارشناس ارشد	۲	۵
سرتیپ دوم	۱۴	۳۵٪	۱۰ تا ۲۰ سال	۲۶	۶۵	دکتری	۳۴	۸۵
سرهنگ	۳	۷٪	جمع کل	۴۰	۱۰۰	جمع کل	۴۳	۱۰۰
جمع کل	۴۰	۱۰۰						

-آمار استنباطی (تحلیل داده‌ها)

در این بخش از تحقیق پرسشنامه‌ای با سؤال اصلی به شکل: "کدام یک از گویه‌های زیر مرتبط با ویژگی‌های جنگ ناهم‌تراز ج.ا.ایران است و میزان اهمیت آن در طیف لیکرت ارائه شده چقدر است؟" مطرح و به خبرگان ارائه گردیده بود را با توجه به پاسخ خبرگان برابر حجم نمونه تحقیق، داده‌های به دست آمده از طریق پرسشنامه‌های تکمیلی با استفاده از نرم‌افزار SPSS و با روش آزمون فریدمن به منظور تبیین ویژگی‌های جنگ ناهم‌تراز ج.ا.ایران انجام پذیرفته است.

جدول ۳ - گویه‌های پرسشنامه احصاء ماهیت جنگ ناهم‌تراز ج.ا.ایران

ردیف	گویه‌های مرتبط با ویژگی‌های جنگ ناهم‌تراز	کد گویه
۱	غافلگیرانه بودن (راهبردی-تاکتیکی)	x1
۲	اجرای جنگ الکترونیک در همه ابعاد	x2
۳	تهاجم هوایی وسیع و داشتن فضای مانوری وسیع	x3
۴	صحنه نبرد مشخص ندارد	x4
۵	تهاجم دشمن در منطقه جغرافیایی وسیع قدرت و شدت آتش و زمان کوتاه طراحی می‌شود (کوتاه مدت و قاطع)	x5
۶	ضربه زدن دقیق عملیاتی	x6
۷	داشتن واحدهای اجرایی و رزمی کوچک	x7
۸	همه عرصگی (نظامی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی، فناوری)	x8
۹	تداخل سطوح راهبردی و عملیاتی و تاکتیکی	x9
۱۰	طرف دارای قدرت برتر به دنبال کوتاه نمودن جنگ به دلیل فشار افکار عمومی و کاهش هزینه‌های جنگ است.	x10
۱۱	طرف ضعیف‌تر به دنبال طولانی کردن جنگ به منظور جلب توجه افکار عمومی، تحمیل هزینه‌های غیرقابل تحمل به دشمن و شکستن ایست اوست.	x11
۱۲	عدم قطعیت بالا	x12
۱۳	بهره‌گیری از موقعیت‌های ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی	x13
۱۴	دشمن از تئوری و دکترین عملیات عمیق مبتنی بر بمباران‌های استراتژیک ایجاد محیط‌های عملیاتی غیرخطی استفاده خواهد کرد.	x14
۱۵	جنگ اطلاعاتی (استفاده تهاجمی و تدافعی از اطلاعات و سامانه‌های اطلاعاتی) و سرعت بالا در چرخش اطلاعات	x15
۱۶	افزایش به‌کارگیری فریب و غافلگیری	x16

۱. کسانی که دوره نظری دانشگاه عالی دفاع ملی را به پایان برده و یا دوره یک‌ساله را طی نموده‌اند.

ردیف	گویه‌های مرتبط با ویژگی‌های جنگ ناهمطراز	کد گویه
۱۷	افزایش اهمیت عملیات روانی	x17
۱۸	اجماع بین‌المللی علیه کشورهای کمتر توسعه‌یافته	x18
۱۹	ابتکار عمل در جنگ	x19
۲۰	تمرکززدانی در جنگ و گره خوردن جنگ با توده‌های اجتماعی و مردمی	x20
۲۱	به‌کارگیری سلاح‌های کشتار جمعی دور از انتظار نیست (سلاح‌های هسته‌ای تاکتیکی، شیمیایی و میکروبی)	x21
۲۲	آفندهای متوالی و پیوسته	x22
۲۳	نقش نیروی هوایی، ماهواره‌ها و موشک‌های هوشمند بیشتر خواهد بود.	x23
۲۴	تلاش دشمن برای دستیابی هم‌زمان به اهداف سیاسی و نظامی	x24
۲۵	آماده نمودن افکار عمومی برای جنگ	x25
۲۶	دقت و هوشمندی و قدرت بالای تسلیحاتی	x26
۲۷	استفاده از فناوری مدرن و پیچیده برای اداره جنگ، حضور بیشتر و مؤثرتر تجهیزات بدون سرنشین	x27
۲۸	ائتلافی بودن جنگ	x28
۲۹	غیر تناوبی بودن جنگ	x29
۳۰	اجرای جنگ سایبری قبل و حین اجرای عملیات	x30
۳۱	طرفین درگیر از حیث فناوری و توانایی نظامی در جنگ در یک سطح قرار ندارند	x31
۳۲	تهدیدات راهبردی چندبعدی (دریا، زمین، هوا، فضا و سایبر)	x32
۳۳	نداشتن مرز و حدود جغرافیایی معین	x33
۳۴	سیالیت صحنه جنگ	x34
۳۵	عملیات مبتنی بر تأثیر	x35
۳۶	ظهور فعال‌تر جنگ‌های شناختی	x36
۳۷	بصیرت و آرمان‌طلبی و شهادت‌طلبی نقش عمده‌ای در شکست راهبردی دشمن ایفا می‌کند	x37
۳۸	هدف قرار دادن مراکز سیاسی، اقتصادی و نظامی در عمق منطقه به‌طور هم‌زمان	x38
۳۹	عدم قرینه‌سازی	x39
۴۰	عدم صف‌آرایی	x40
۴۱	خلاقیت و نوآوری	x41
۴۲	کشاندن جنگ و تمرکز تهاجم بر روی نقاط قوت طرف ضعیف	x42

پس از دریافت پرسشنامه‌های تکمیلی توسط خبرگان آزمون پایایی داده‌ها با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام که مقدار آلفای کرونباخ حاصله ۰٫۹۰۶ بوده که بیان‌گر پایایی عالی در داده‌های دریافتی است. سپس آزمون فریدمن روی داده‌ها اجرا که نتایج در ادامه ارائه شده است.

جدول ۴ - نتایج آزمون فریدمن و رتبه‌بندی گویه‌های مرتبط با ویژگی‌های جنگ ناهمطراز ج.ا.ایران

ردیف	گویه‌های مرتبط با ویژگی‌های جنگ ناهمطراز	کد گویه	نمره
۱	جنگ اطلاعاتی (استفاده تهاجمی و تدافعی از اطلاعات و سامانه‌های اطلاعاتی) و سرعت بالا در چرخش اطلاعات	x15	27.88
۲	اجرای جنگ الکترونیک در همه ابعاد	x2	26.99
۳	دقت و هوشمندی و قدرت بالای تسلیحاتی	x26	26.74
۴	دشمن از تئوری و دکترین عمیق مبتنی بر بمباران‌های استراتژیک ایجاد محیط‌های عملیاتی غیرخطی استفاده خواهد کرد.	x14	26.33
۵	عملیات مبتنی بر تأثیر	x35	26.19
۶	افزایش اهمیت عملیات روانی	x17	26.13
۷	نقش نیروی هوایی، ماهواره‌ها و موشک‌های هوشمند بیشتر خواهد بود.	x23	25.93

ردیف	گویه‌های مرتبط با ویژگی‌های جنگ ناهم‌تراز	کد گویه	نمره
۸	آفندهای متوالی و پیوسته	x22	25.73
۹	طرف دارای قدرت برتر به دنبال کوتاه نمودن جنگ به دلیل فشار افکار عمومی و کاهش هزینه‌های جنگ است	x10	25.43
۱۰	استفاده از فناوری مدرن و پیچیده برای اداره جنگ، حضور بیشتر و مؤثرتر تجهیزات بدون سرنشین	x27	24.46
۱۱	تهدیدات راهبردی چندبعدی (دریا، زمین، هوا، فضا و سایبر)	x32	24.35
۱۲	تهاجم هوایی وسیع و داشتن فضای مانوری وسیع	x3	24.33
۱۳	طرفین درگیر از حیث فناوری و توانایی نظامی در جنگ در یک سطح قرار ندارند	x31	24.16
۱۴	هدف قرار دادن مراکز سیاسی، اقتصادی و نظامی در عمق منطقه به‌طور هم‌زمان	x38	23.99
۱۵	اجرای جنگ سایبری قبل و حین اجرای عملیات	x30	23.61
۱۶	ضربه زدن دقیق عملیاتی	x6	23.59
۱۷	سیالیت صحنه جنگ	x34	23.53
۱۸	افزایش به‌کارگیری فریب و غافلگیری	x16	23.33
۱۹	غافلگیرانه بودن (راهبردی-تاکتیکی)	x1	23.15
۲۰	تمرکززدایی در جنگ و گره خوردن جنگ با توده‌های اجتماعی و مردمی	x20	23.01
۲۱	تداخل سطوح راهبردی و عملیاتی و تاکتیکی	x9	22.86
۲۲	تلاش دشمن برای دستیابی هم‌زمان به اهداف سیاسی و نظامی	x24	22.50
۲۳	همه عرصگی (نظامی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی، فناوری)	x8	22.18
۲۴	ظهور فعال‌تر جنگ‌های شناختی	x36	22.04
۲۵	نداشتن مرز و حدود جغرافیایی معین	x33	21.93
۲۶	بهره‌گیری از موقعیت‌های ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی	x13	21.66
۲۷	تهاجم دشمن در منطقه جغرافیایی وسیع قدرت و شدت آتش و زمان کوتاه طراحی می‌شود (کوتاه‌مدت و قاطع)	x5	21.51
۲۸	ائتلافی بودن جنگ	x28	21.48
۲۹	ابتکار عمل در جنگ	x19	21.35
۳۰	بصیرت و آرمان‌طلبی و شهادت‌طلبی نقش عمده‌ای در شکست راهبردی دشمن ایفا می‌کند	x37	20.76
۳۱	طرف ضعیف‌تر به دنبال طولانی کردن جنگ به‌منظور جلب توجه افکار عمومی، تحمیل هزینه‌های غیرقابل تحمل به دشمن و شکستن ابهت اوست.	x11	20.21
۳۲	آماده نمودن افکار عمومی برای جنگ	x25	20.09
۳۳	داشتن واحدهای اجرایی و رزمی کوچک	x7	19.23
۳۴	صحنه نبرد مشخص ندارد	x4	19.03
۳۵	اجماع بین‌المللی علیه کشورهای کمتر توسعه‌یافته	x18	18.54
۳۶	به‌کارگیری سلاح‌های کشتار جمعی دور از انتظار نیست (سلاح‌های هسته‌ای تاکتیکی، شیمیایی و میکروبی)	x21	17.79
۳۷	غیر تناوبی بودن جنگ	x29	16.66
۳۸	خلافت و نوآوری	x41	13.41
۳۹	عدم قطعیت بالا	x12	12.45
۴۰	عدم قرینه‌سازی	x39	9.80
۴۱	عدم صف‌آرایی	x40	9.68
۴۲	کشاندن جنگ و تمرکز تهاجم بر روی نقاط قوت طرف ضعیف	x42	9.05

پس از رتبه‌بندی گویه‌ها با آزمون فریدمن با توجه به خروجی تحلیل که رتبه‌بندی گویه‌ها را جهت انجام آزمون تأیید نموده میانگین پاسخ‌های تحلیل انجام شده توسط آزمون فریدمن را ملاک

انتخاب و احصاء مؤلفه‌ها در نظر گرفته و جهت تأیید خبرگان نیز با برگزاری جلسه خبرگی گویه‌های مرتب‌شده تا رتبه ۲۹ به‌عنوان گویه‌های مرتبط و تأییدشده توسط خبرگان به‌منظور تبیین ویژگی‌های جنگ ناهم‌تراز ج.ا.ایران مورد تأیید قرار گرفت و برابر با ویژگی‌های احصاء شده مؤلفه‌های مؤثر بر اصول جنگ ارتش ج.ا.ایران احصاء گردید.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف - نتیجه‌گیری:

با در نظر گرفتن توان و قدرت نظامی و تسلیحاتی دشمن ناهم‌تراز و چگونگی جنگیدن دشمن ناهم‌تراز (امریکا) در جنگ‌های اخیر و همچنین با در نظر گرفتن صحنه نبرد ناهم‌تراز متصور برای جنگ‌های احتمالی آینده ج.ا.ایران در مقابل دشمن ناهم‌تراز (امریکا) و توانمندی‌ها و قابلیت‌های نیروهای خودی، در این تحقیق گویه‌ها و گزاره‌های مرتبط از میان مطالعات مرتبط کتابخانه‌ای و جلسات و مصاحبه‌ها گردآوری گردید و در قالب پرسشنامه‌ای به خبرگان ارائه شد که پس از دریافت و تحلیل داده‌ها به‌منظور پاسخ به سؤال تحقیق با عنوان "ویژگی‌های جنگ ناهم‌تراز ج.ا.ایران کدام‌اند؟" مؤلفه‌ها (گزاره‌ها) با آزمون فریدمن رتبه‌بندی گردید و در جلسه خبرگی که با حضور خبرگان خاص تحقیق برگزار شد تعداد ۲۹ ویژگی اول از خروجی تحلیل مورد تأیید خبرگان قرار گرفت که با توجه به نتایج حاصل از تحقیق مهم‌ترین ویژگی‌های جنگ ناهم‌تراز جمهوری اسلامی ایران را "جنگ اطلاعاتی (استفاده تهاجمی و تدافعی از اطلاعات و سامانه‌های اطلاعاتی) و سرعت‌بالا در چرخش اطلاعات"، "اجرای جنگ الکترونیک در همه ابعاد"، "دقت و هوشمندی و قدرت بالای تسلیحاتی"، "دشمن از تئوری و دکترین عملیات عمیق مبتنی بر بمباران‌های استراتژیک ایجاد محیط‌های عملیاتی غیرخطی استفاده خواهد کرد" و "عملیات مبتنی بر تأثیر" را بیان نمود. لذا ویژگی‌های جنگ ناهم‌تراز جمهوری اسلامی ایران به شرح جدول زیر ارائه می‌گردد:

جدول ۵ - ویژگی‌های جنگ ناهم‌تراز ج.ا.ایران

ردیف	ویژگی‌های جنگ ناهم‌تراز ج.ا.ایران
۱	جنگ اطلاعاتی (استفاده تهاجمی و تدافعی از اطلاعات و سامانه‌های اطلاعاتی) و سرعت‌بالا در چرخش اطلاعات
۲	اجرای جنگ الکترونیک در همه ابعاد
۳	دقت و هوشمندی و قدرت بالای تسلیحاتی
۴	دشمن از تئوری و دکترین عملیات عمیق مبتنی بر بمباران‌های استراتژیک ایجاد محیط‌های عملیاتی غیرخطی استفاده خواهد کرد.
۵	عملیات مبتنی بر تأثیر

ردیف	ویژگی‌های جنگ ناهمطراز ج.ا.ایران
۶	افزایش اهمیت عملیات روانی
۷	نقش نیروی هوایی، ماهواره‌ها و موشک‌های هوشمند بیشتر خواهد بود.
۸	آفندهای متوالی و پیوسته
۹	طرف دارای قدرت برتر به دنبال کوتاه نمودن جنگ به دلیل فشار افکار عمومی و کاهش هزینه‌های جنگ است
۱۰	استفاده از فناوری مدرن و پیچیده برای اداره جنگ، حضور بیشتر و مؤثرتر تجهیزات بدون سرنشین
۱۱	تهدیدات راهبردی چندبعدی (دریا، زمین، هوا، فضا و سایبر)
۱۲	تهاجم هوایی وسیع و داشتن فضای مانوری وسیع
۱۳	طرفین درگیر از حیث فناوری و توانایی نظامی در جنگ در یک سطح قرار ندارند
۱۴	هدف قرار دادن مراکز سیاسی، اقتصادی و نظامی در عمق منطقه به‌طور هم‌زمان
۱۵	اجرای جنگ سایبری قبل و حین اجرای عملیات
۱۶	ضربه زدن دقیق عملیاتی
۱۷	سیالیت صحنه جنگ
۱۸	افزایش به‌کارگیری فریب و غافلگیری
۱۹	غافلگیرانه بودن (راهبردی-تاکتیکی)
۲۰	تمرکززدائی در جنگ و گره خوردن جنگ با توده‌های اجتماعی و مردمی
۲۱	تداخل سطوح راهبردی و عملیاتی و تاکتیکی
۲۲	تلاش دشمن برای دستیابی هم‌زمان به اهداف سیاسی و نظامی
۲۳	همه عرصگی (نظامی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی، فناوری)
۲۴	ظهور فعال‌تر جنگ‌های شناختی
۲۵	نداشتن مرز و حدود جغرافیایی معین
۲۶	بهره‌گیری از موقعیت‌های ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی
۲۷	تهاجم دشمن در منطقه جغرافیایی وسیع قدرت و شدت آتش و زمان کوتاه طراحی می‌شود (کوتاه‌مدت و قاطع)
۲۸	ائتلافی بودن جنگ
۲۹	ابتکار عمل در جنگ

ب- پیشنهادات:

با توجه به نتایج تحقیق پیشنهاد می‌گردد پژوهش‌هایی در خصوص چگونگی افزایش کارایی و اثربخشی و فرماندهی یگان‌های درگیر در شرایط جنگ ناهمطراز با توجه به محیط عملیاتی غیرخطی که جزء ویژگی‌های احصاء شده تحقیق می‌باشد و همچنین سایر ویژگی‌ها انجام پذیرد همچنین دکترین، راهبردها، آیین‌نامه‌ها و اصول جنگ در نیروهای مسلح و ارتش ج.ا.ایران با توجه به ویژگی‌های احصاء شده تدوین و یا بازنگری گردند.

فهرست منابع:

- افشردی، محمدحسین (۱۳۹۰)، "جزوه درسی طرح ریزی راهبردی نظامی در صحنه جنگ و عملیات"، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی
- افشردی، محمدحسین؛ کمالی، محمدرضا؛ مومن، ساسان (۱۳۹۸)، "تفاوت‌ها و شباهت‌های اصول نبردهای هم‌مطراز و ناهم‌مطراز نیروهای زمینی ج.ا.ایران"، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، تهران، داتا آقایی، حمید (۱۳۸۷)، "جنگ‌های معاصر"، تهران، اندیشگاه شریف، وزارت دفاع
- اکبری، بهمن (۱۳۹۴)، "تحلیل متن و فرا متن فتوای مقام معظم رهبری در تحریم سلاح کشتار جمعی"، فصلنامه روابط فرهنگی، سازمان و ارتباطات اسلامی، تهران
- حبیبی، نیک بخش (۱۳۸۷)، "نبرد ناهم‌مطراز"، تهران، دانشگاه هوایی شهید ستاری
- حسنلو، خسرو (۱۳۹۶)، "اصول جنگ در عصر ناهمگونی‌ها"، فصلنامه مطالعات راهبردی استراتژیک، تهران، داتا
- "دافوس ارتش جمهوری اسلامی ایران" (۱۳۹۰)
- دانشکده فرماندهی و ستاد آجا (۱۳۸۷)، "همایش جنگ ناهم‌مطراز"، تهران
- ذاکری دانا، حسین (۱۳۸۷)، "عوامل مؤثر فرهنگی روانی نبرد در محیط ناهم‌مطراز"، دافوس آجا
- رستمی، محمود (۱۳۸۷)، "فرهنگ واژه‌های نظامی"، تهران، انتشارات آجا، چاپ اول
- زهتاب سلماسی، یعقوب (۱۳۸۶)، "جنگ ناهم‌مطراز"، تهران، انتشارات دافوس
- شکوهی، حسین (۱۳۸۹)، "پهپاد (پرنده هدایت پذیر از راه دور)"، تهران، انتشارات معاونت آموزش نزاجا
- شکوهی، حسین (۱۳۸۹)، "تدوین راهبردهای بکارگیری پهپاد در رزم ناهم‌مطراز"، پایان‌نامه دکتری، داتا
- شیخ، علی (۱۳۸۷)، "جنگ آینده"، تهران، دفتر مطالعات راهبردی
- صفوی، سیدحیجی (۱۳۸۷)، "فرهنگ استراتژی"، انتشارات ستاد مشترک سپاه پاسداران انقلاب اسلامی (معاونت تحقیقات استراتژیک)، تهران
- صفوی، سیدحیجی (۱۳۸۷)، "الزامات و شرایط برتری در جنگ‌های ناهمگون"، تهران، نشریه نگرش راهبردی، شماره ۸۹ و ۹۰
- قاسمی، بابایی (۱۳۸۷)، "تکنیک و تاکتیک"، ترجمه تهران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
- کالینز، جان ام (۱۳۸۳)، "استراتژی بزرگ (اصول و رویه‌ها)"، ترجمه: کورش بایندر، تهران، وزارت امور خارجه، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی
- گروه مطالعاتی دانشکده دفاع ملی (۱۳۹۴)، "تدوین راهبردهای دفاع همه‌جانبه"، تهران، انتشارات داتا
- محرابی، غلامرضا (۱۳۹۴)، "جزوه جنگ آینده"، معاونت اطلاعات و امنیت ستاد کل نیروهای مسلح.
- مطالعات گروهی دوره ۱۹ دفاع ملی و ۵ سیاست دفاعی (۱۳۹۲)، "تدوین رهنامه‌های عملیاتی نیروهای زمینی (ارتش و سپاه) جمهوری اسلامی ایران در نبرد هم‌مطراز و ناهم‌مطراز و بررسی تشابه‌ها و تفاوت‌های آن‌ها"، تهران، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی
- مکزی (۱۳۸۲)، "جنگ ناهمگون"، ترجمه عبدالمجیدی و محمد تمنایی، تهران، انتشارات دوره عالی جنگ سپاه
- نامی، محمدحسن؛ علی‌رضا، عباسی (۱۳۸۸)، "تحلیل جایگاه ژئوآکونومیک ایران در خاورمیانه"
- یارندی، سیدمحسن (۱۳۸۸)، "اصول و قواعد رزم در عملیات ناهمگون زمینی"، مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاع مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، تهران، چاپ اول